

Jaume Ferrer i Puig

Escriure el paisatge, salvar-ne el record: la Conca de Barberà vista per Josep Maria Poble

Santa Maria i la Conca al fons des d'una torre de la muralla de Montblanc.

Carrer dels Jueus, de Montblanc.

Blanes, Gaziel a Sant Feliu de Guíxols, Moncada a Mequinensa, Bladé a l'Ebre o Pla a l'Empordà, per citar-ne alguns de molt emblemàtics que han contribuït a dibuixar la nostra geografia literària.

De les seves múltiples facetes, la del testimoniatge i el costumisme local va ser una de les més celebrades durant els anys seixanta i setanta, especialment entre els lectors de la contrada. Aquesta fou la seva manera de contribuir a una literatura comarcal, ja que ell ha esdevingut un dels nostres prosistes que millor ha sabut fixar el paisatge físic i humà del Montblanc i la Conca de Barberà de la primera meitat del segle XX. L'any 1961 publicà *La Conca de Barberà*, un homenatge a la seva vila nadiua i un retrobament amb els escenaris de la infantesa i la joventut, després d'anys d'allunyament provocat per circumstàncies vitals encadenades: la fallida del negoci familiar, la Guerra Civil i l'exili. No és gratuït, doncs, que el volum portés el subtítol de *La meua terra*, en una evident reivindicació de les arrels i de la pertinença a una geografia específica. Aquests foren anys en què el país recobriria també la musculatura

Friedrich Hölderlin va deixar escrit que «el que dura, ho funden els poetes» i entre aquests elements de perdurabilitat poètica s'hi troben els paisatges. Els escriptors —però també els pintors—, i encara que canviïn la poesia per la prosa, ens han llegat una mirada tan singular com valuosa del territori i l'entorn paisatgístic, que ha influït en la memòria i la construcció dels imaginaris dels lectors.

En el cas de la Conca de Barberà, aquest procés d'immortalitzar el paisatge a través de l'escriptura l'ha fet sobretot Josep Maria Poble i Guarro, de quienguany es compleixen cent vint anys

del naixement i que per mèrits propis fa molt temps que es va afegir a l'estol de noms de les lletres catalanes que associem de manera indefectible a una localitat o a un paisatge; talment com Ruyra a

“*el que dura, ho funden els poetes*”

Friedrich Hölderlin, poeta

La Conca de Barberà des de l'ermita de Sant Joan de la Muntanya.

Casal dels Josa, seu del Museu Arxiu de Montblanc, actual Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Pont medieval sobre el riu Anguera a Ollers, terme de Barberà.

Vinyes a Milmanda, al terme de Vimbodí-Poblet. Fotografia: Rafael López-Monné.

cultural i cívica, tot persistint en la defensa de la identitat catalana malgrat els impediments i les prohibicions de la dictadura franquista. L'any 1959 naixia la revista *Serra d'Or*, i dos anys després es fundaria Òmnium Cultural, però aquell mateix any també s'havia constituït el Museu Arxiu de Montblanc, que esdevindria un catalitzador intel·lectual per a la vila de la segona meitat del segle xx; Poblet en fou un dels socis fundadors i un dinamitzador molt actiu, tot i residir a Barcelona.

La Conca, però específicament la seva capital, es va convertir ben aviat en un dels eixos temàtics de la seva obra. Ell concebia la comarca com un entorn físic, però que no es podia deslligar de la dimensió humana, com apuntà en aquest primer volum i que desenvoluparia a bastament en *Aquell Montblanc* (1975) amb capítols dedicats a tipus singulars com el cafeter *Marcelinu*; el mestre

d'obres llibertari Josep Anton Miró, més conegut com l'Anton Fotent; la família Bayer, una nissaga de músics i poetes o el bàrman i recader Joan Baldrich; però sense oblidar-se de personalitats intel·lectuals com Joan Poblet i Teixidó o Josep Conangla i Fontanilles.

Tots dos llibres foren publicats per l'editorial Selecta dins de la col·lecció Ciutats i Paisatges, i encara avui es troben a les biblioteques particulars de molts conuencs com a testimoni de la popularitat i el reconeixement assolits antany. Aquests dos títols l'erigirien en continuador d'una tradició iniciada a principis de segle per Antoni Palau i Dulcet amb *La Conca de Barberà. Monografia històrica y descriptiva* (1912) —i que vint anys després culminaria amb *Conca de Barberà* (1931-1932), una guia en tres volums dedicada a Montblanc, el monestir de Poblet i la Conca, respectivament.

El nostre escriptor pren l'entorn geogràfic de Montblanc i voltants com a pretext literari, és a dir, no amb la voluntat d'elaborar un compendi exhaustiu de fets històrics i dades de servei, en la línia de les clàssiques guies Baedeker del segle XIX, sinó com a element per bastir un relat de gènere memorialístic impregnat de referències costumistes, paisatgístiques, anècdotes viscudes i breus referències sobre el patrimoni històric i artístic de la comarca. Com a home de món i viatger cosmopolita que era, primer empès per l'exili i posteriorment per la seva feina de representant comercial, va recórrer diversos països d'Europa i Amèrica. Aquest bagatge el portà a conservar en el record una imatge de la contrada que estimava tant, però que l'empenta dels temps moderns començava a transformar de manera inexorable. És per això que, sabedor de la importància de salvaguardar la memòria del lloc on havia viscut fins als trenta-cinc anys, volia deixar els seus

records escrits i afermats per sempre més. Així mateix, parlar d'aquell Montblanc i de la Conca d'aquells dies no era només una manera de cristal·litzar-ne el paisatge i la psicologia de la seva gent, sinó de contribuir també a una idea de país impulsada des del Noucentisme.

Tot just començar *La Conca de Barberà*, Poblet ressegueix un itinerari a vista d'ocell que parteix de la serra de Miramar per anar planant per tot el terme:

«A la Conca de Barberà, és millor d'entrar-hi pel Coll de Lilla. Acabes de deixar el Camp de Tarragona, que de tan extens no en veus els confins, i, sobtadament, et trobes amb una mena de cassola, feta de pics i de muntanyes, en la qual, com en les cases riques, hi ha de tot.»

En aquesta vista panoràmica Poblet porta el lector cap a Barberà, Ollers, el Pinetell, la Guàrdia, Forès, Rojals,

Vilaverd, Pira, passant per Vimbodí i Vallclara, fins aturar-se amb més detall a l'Espluga de Francolí, el monestir de Poblet i, sobretot, a Montblanc. Com a bon narrador, sap confeccionar un relat atractiu i llegidor que guia el lector per tot el territori en un viatge que combina dades geogràfiques i de població amb informació sobre monuments i personalitats, tot amanit amb anècdotes i fets històrics que relliga amb reflexions pròpies, sempre salpebrades amb un to optimista i un deix humorístic, que són marca de la casa.

La Conca que ens retrata Poblet és la d'abans del procés d'industrialització dels anys seixanta i setanta del segle passat, la d'una comarca eminentment agrícola, en la qual el pagès té encara un protagonisme central en la base econòmica i social, però que anirà a la baixa. Per això l'assimila a una figura gairebé mítica, que ell admira i venera pel

vincle que tradicionalment ha adquirit amb la terra. Aquesta devoció per la pagesia la rubrica amb la dedicatòria «Als pagesos del meu poble», al volum *Aquell Montblanc*. El pagès és el marmessor de l'ànima del poble —si en fem una lectura romàntica— i qui des de temps antics ha estat l'encarregat de preservar el territori, ordenar el paisatge i guanyar-se el pa amb el conreu de la terra. Per aquesta dimensió simbòlica, i alhora per la connexió amb el paisatge i la identitat, va fer que fos precisament un pagès, el jove i compromès Jordi, qui protagonitzés la novel·la *Retorn* (1942), de clares ressonàncies modernistes.

Les feines del camp li serveixen també a Poblet per repassar el calendari pagès, ple de costums i tradicions agrícoles, i que en una comarca com la Conca subordinaven la planificació de la vida i les festes. Aquest espai rural, al mateix temps, li dona peu a servir al lector algunes

JOSEP MARIA POBLET I GUARRO
(Montblanc, 1897 - Barcelona, 1980)

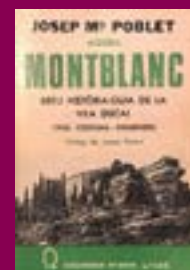
Fou periodista, comediògraf, prosista, narrador, biògraf i historiador. Durant els anys vint publicà les primeres obres de teatre i col·laborà a la premsa local, paral·lelament fou un activista catalanista a la Joventut Nacionalista de Montblanc (1918-1923) i a l'Orfeó Montblanquí (1920-1925). El 1931 començà a militar a Esquerra Republicana de Catalunya i després de la Guerra Civil s'exilià (1939-1948) a França, Cuba i Mèxic, des d'on intensificà la seva activitat literària i realitzà nombrosos viatges pel continent americà que immortalitzà en llibres com Terres d'Amèrica (impressions de viatge) (1945).

Durant els anys cinquanta i els primers setanta guanyà diversos premis als Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili, però sobretot es dedicà a escriure i a adaptar al català vora un centenar de comèdies, inscrites en el gènere del vodevil francès, el teatre de bulevard o el reportatge policíac. Algunes foren estrenades als escenaris barcelonins, com Paral·lel 1934 (1953) o Glòria i Amadeu, Societat Limitada (1957), protagonitzada per Joan Capri.

En els anys setanta publicà nombrosos llibres sobre la història del catalanisme i el teatre català. Mantingué sempre intacte el seu compromís amb la causa catalanista, que assoliria el seu punt culminant el 10 d'abril de 1980, quan es convertí en el diputat-president de major edat en la sessió constitutiva del Parlament de Catalunya.

La Conca de Barberà
Editorial Selecta, 1961.

Aquell Montblanc
Editorial Selecta, 1975.

estampes paisatgístiques i tardorals que ja només es poden recuperar a través de la seva escriptura:

«Comencen les postes de sol, tènues i melangioses. De les voreres del Francolí pugen les primeres boires. Els dies s'escurcen i el cel sembla que baixi, que es col·loqui talment damunt les carenes. Carros i rucs no es cansen de traginar llenya. Es cullen les primeres olives per posar-les en remull amb els corresponents brots de farigola.»

El paisatge de la Conca, per a Poblet, no és només un valor natural que cal preservar, sinó que és també el resultat de la interacció amb l'home i la memòria d'aquest procés, a més d'un indret impregnat d'espiritualitat i de sociabilitat. Tant és així que les ermites i les fonts s'integren en aquest marc i esdevenen un bon exemple per recordar que, sobretot durant la primera meitat del segle passat, havien estat espais d'oci excursionista i d'agermanament ciutadà; en particular l'ermita de Sant Joan de Montblanc, que abans de ser restaurada gràcies a l'obstinació i la tasca encomiable dels actuals ermitans, l'evocava d'aquesta manera:

«Recordem la de Sant Joan —la més pintoresca de les de la Conca— posada al repeu d'una cinglera, amb l'ermità que tenia cura de les reduïdíssimes parades de cultiu existents al seu redós. Un home sol endolcia el bocí de la muntanya, cantelluda, però de gran plasticitat i bellesa. Dues gallines i unes parelles de conills corrien ca i enllà, en una cria meitat feréstega meitat casolana. Però la campana de Sant Joan emmudia, i actualment per no haver-hi res, no hi ha ni portes.»

En alguns articles seus d'abans de la guerra publicats a l'*Aires de la Conca* ja s'havia interessat pel patrimoni i pel primer turisme que començaria a arribar a Barcelona arran de l'Exposició Universal. Per a ell es tractava d'una oportunitat per poder conservar el territori i el patrimoni artístic de la resta del país. En el cas de la Conca suposava, a més, una manera de contribuir a l'enaltiment cultural de la ciutadania, una idea que anava en

sintonia amb la vertebració comarcal que havia dissenyat la Mancomunitat en el seu moment. Poblet era un home viatjat i havia intuït de seguida que el turisme en excés, la sobrepoblació d'un indret o el seu creixement excessiu malmetrien el territori i degradarien l'entorn. Aquest pressentiment el portà, ja a començaments dels seixanta, a fer una reflexió plenament vigent en els nostres dies en què la massificació i la gentrificació de viles i ciutats són el pa de cada dia:

«Contra el parer de molts, no ens plauria que Montblanc s'engrandís massa. [...] Davant el colossalisme dels temps presents, motiu de tants estralls, cada dia som més partidaris dels llocs recòndits i, tractant-se de Montblanc, dels carrers estrets i amb giragoneses. De vies amples, n'hi ha arreu.»

I afegia:

«Allò difícil de trobar és un poble que només en trepitjar els seus carrers, es flairi un no saps què, una mena de perfum que t'el fa veure diferent dels altres. És ací on rau això que es coneix per personalitat, quelcom difícil d'assolir i que la vila de Montblanc s'ha trobat fet. I, especialment, allò que cal és que els montblanquins que hi viuen i els que en som fora tinguem consciència del que és i el que representa la vila on hem nascut.»

Tota aquesta Conca de Barberà posada en valor des de la literatura és la que es pot reviure a través de la prosa de Poblet. Ell va saber convertir en patrimoni de tots els records d'un temps i d'un país que ens permeten entendre més bé qui som. Però també porten inherent la tasca indefugible de garantir la transmissió del nostre patrimoni literari i cultural a les generacions del futur, de manera que no es trenqui mai el nexa entre el paisatge, la literatura, la memòria i el temps, tal com va saber veure i plasmar Josep Pla en unes paraules que encara avui són absolutament il·luminadores:

«El paisatge us fa comprendre la literatura, perquè la literatura és la memòria del paisatge en el temps.» ■

Dissabtes, diumenges i festius

A les 11h Visita a la Muralla + Degustacions

Entrada a dues torres, recorregut pel pas de ronda, plaça Major i visita a les esglésies de Sant Miquel i Santa Maria la Major. Inclou dues degustacions gastronòmiques acompanyades d'un tast de vi de la D.O Conca de Barberà.

Adults 10 €, 7-17 anys 6 €, - 6 anys gratuït 2 h.

A les 11:30 Visita al Centre històric

Inclou l'entrada a l'església de Santa Maria, l'església de Sant Miquel, l'hospital de Santa Magdalena així com l'exterior de diversos trams de la muralla i la plaça Major.

Adults 6 €, 7-13 anys 3 €, - 6 anys gratuït 1,30 h.

A les 12:30 Visita a la Muralla

Entrada a tres torres de la muralla i passeig pel pas de ronda.

Adults 4 €, 7-13 anys 2 €, - 6 anys gratuït 45 min.

Visites Guiades
MONTBLANC

